

УДК 342.9

ЮРИДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОННОЇ СИЛИ СУДОВИХ РІШЕНЬ, ЩО УХВАЛЮЮТЬСЯ У СПРАВАХ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Гаврік Р.О., к. ю. н.,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права
Національна академія державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

У статті досліджено зміст і правові наслідки набрання законної сили судовими рішеннями місцевих адміністративних судів, ухвалених в адміністративних справах. Також досліджено її юридичні властивості й правові наслідки, сформульовано зміст властивостей незмінності, неспростовності й виключності зазначених судових рішень.

Ключові слова: законна сила, судова постанова, незмінність, виключність, неспростовність, обов'язковість.

В статье осуществлено исследование содержания и правовых последствий вступления в законную силу судебных решений местных административных судов, принятых по административным делам. Также исследованы ее юридические свойства и правовые последствия, сформулированы содержание свойств неизменности, неопровержимости и исключительности данных судебных решений.

Ключевые слова: законная сила, судебное постановление, неизменность, исключительность, неопровержимость, обязательность.

Gavrik R.O. LEGAL FEATURES OF THE LEGAL VALIDITY OF JUDGMENTS, ADOPTED IN ADMINISTRATIVE CASES TO APPEAL OF DECISIONS, ACTIONS AND INACTION OF THE AUTHORITATIVE POWERS SUBJECTS

The research of content and legal consequences of the legal validity of judgments, adopted in administrative cases by local administrative courts is in this scientific article. Also, there was researched legal properties and legal consequences of the legal validity of this judgments, there was formulated the content of invariability, incontestability and exclusivity of this judgments.

Key words: legal validity, judgment, invariability, incontestability, exclusiveness, binding.

Постановка проблеми. Важливою гарантією права на судовий захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства в адміністративному судочинстві є набрання судовим рішенням законної сили.

Ухвалене судове рішення в адміністративному судочинстві після закінчення встановленого процесуального строку апеляційного оскарження з мотивів його незаконності або необґрунтованості набирає законної сили, тобто стає стабільним, остаточно врегульовує правовідносини між учасниками адміністративного процесу, не підлягає зміні або запереченню з боку будь-яких суб'єктів, у тому числі суду, надалі може бути скасоване судом лише з мотивів його незаконності, а також у разі нововиявлених обставин або обставин, за яких можливий перегляд рішення Верховним Судом України.

Ступінь розробленості проблеми. Темі набрання законної сили судовими рішеннями в Україні була присвячена низка наукових публікацій, дисертацій і монографій таких учених, як І.В. Андронов, С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов, О.В. Дем'янова, В.В. Комаров, В.М. Кравчук, Ю.В. Навроцька, О.І. Угриновська, С.Я. Фурса, О.М. Шиманович, М.І. Штефан та інші.

Водночас у юридичній доктрині адміністративного процесу питання законної сили судових рішень, ухвалених у справах адміністративного судочинства, тобто у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, на належному рівні не досліджено. Лише окремі вчені, такі як Є.Ф. Демський, В.В. Кравчук, М.І. Труш, В.А. Сьоміна, М.І. Цуркан та інші, вивчали окремі особливості законної сили судових рішень в адміністративних справах. Разом із тим комплексного дослідження цього питання в науці адміністративного процесу України не проводилась.

У зв'язку із цим виникає необхідність визначення поняття, елементів, умов і правових наслідків законної сили судових постанов, ухвалених в адміністративних справах.

При цьому, на нашу думку, варто взяти за основу визначені в юридичній доктрині загальні положення про законну силу судових рішень у цивільних справах з урахуванням норм Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), положень, викладених у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення в адміністративній справі», й особливостей судових рішень, ухвалених в адміністративному судочинстві.

Метою статті є визначення поняття законної сили судових рішень, ухвалених у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, юридичних

властивостей і правових наслідків законної сили судових рішень адміністративних судів. При цьому досліджуватиметься законна сила саме судових рішень у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, ухвалених місцевими адміністративними судами у формі судових постанов.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на невизначеність у КАС України складових змісту поняття «законна сила судового рішення у адміністративних справах» (у КАС України визначені лише строки набуття судовим рішенням відповідної якості (ст. 254 КАС України), а також окремі правові наслідки такого набрання (ст. 255 КАС України)), їх доцільно вивести саме із юридичної доктрини й сутності судового рішення.

Основні напрацювання учених-цивілістів дають змогу виділити такі визначення законної сили судового рішення: остаточність судового рішення [1, с. 437; 2, с. 266–267; 3, с. 139–140; 4 с. 326–327; 5], правова дія судового рішення як індивідуального правового акта, прийнятого судом [6, с. 139; 7, с. 319–445; 8, с. 615; 9, с. 28; 10, с. 515], загальнообов'язковість [11], особлива якість судового рішення, набуття якої означає набуття ним ознак акта правосуддя як особливого індивідуального правового акта [12; 13, с. 25–36; 14, с. 41; 15, с. 571–572; 16, с. 264], єдність правової дії (динамічний елемент) і остаточності (статичний елемент) судового рішення [17, с. 37–41; 18], сукупність властивостей судового рішення, якими забезпечується його стійкість і функціонування [19, с. 302; 20, с. 29].

Зазначене розуміння законної сили судового рішення надає можливість визначити законну силу судового рішення в адміністративній справі як його особливу якість (сукупність властивостей), органічний зв'язок його правової дії й стабільності, що означає наявність у судовому рішенні окремих властивостей, які роблять владне веління, що міститься в судовому рішенні, підставою для виникнення в учасників процесу прав, обов'язків та відповідальності у сфері матеріального права в межах позовних вимог позивача, а також ознак, що гарантують стабільність цього наказу, правову визначеність у встановлених судовим рішенням правовідносинах з метою зняття перешкод у реалізації положень судового рішення, які можуть виникнути через зловживання особами, котрі брали участь у справі, своїми процесуальними правами на звернення до суду із позовом, на оскарження та перегляд рішення.

Як зазначено у ст. 255 КАС України, постановою суду, що набрала законної сили, є обов'язковою для осіб, які беруть участь у справі, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ і організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України. При цьому обставини, які були встановлені постановою, що набрала законної сили, в одній адміністративній справі не можуть оспорюватися в іншій судовій справі за участі тих самих сторін.

Зазначені правові наслідки набрання судовим рішенням законної сили є наслідком вза-

ємодії статичного та динамічного елементів законної сили.

Статичний елемент законної сили судового рішення в адміністративній справі означає його остаточність (стабільність), тобто стійкість владного веління, яке міститься в судовому рішенні, що виявляється через таке:

- неспростовність судового рішення, тобто неможливість його зміни або скасування через апеляційне оскарження (зважаючи на те, що відповідно до ст. 254 КАС України, судові рішення набирає законної сили лише з моменту, коли апеляційне оскарження відповідної постанови або ухвали суду стає неможливим, у зв'язку із закінченням строків апеляційного оскарження або залишенням апеляційним адміністративним судом оскаржуваної ухвали або постанови в силі);

- незмінність судового рішення, тобто неможливість його зміни або скасування судом, що ухвалив рішення (хоча прямої заборони на зміну або скасування ухваленого судом рішення КАС України не містить, однак у ст. ст. 168–170, 245 КАС України визначені лише три способи зміни або доповнення рішення, що не повинні змінювати сутність того владного веління, яке міститься в рішенні, – ухвалення додаткового рішення, виправлення арифметичних помилок або описок у рішенні, роз'яснення рішення, і лише одну підставу для скасування рішення – за нововиявленими обставинами);

- виключність судового рішення, тобто неможливість висунення позову тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, із яких ухвалене відповідне рішення (зважаючи на те, що, з одного боку, ця обставина є підставою для відмови у відкритті провадження в адміністративній справі за таким позовом, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 109 КАС України, з іншого – відповідно до ч. 2 ст. 255 КАС України, є неможливим оспорення обставин, які були встановлені судовим рішенням, що набрало законної сили, в інших судових справах за участі тих самих сторін, як це визначено, оскільки ці обставини, відповідно до ч. 1 ст. 72 КАС України, є такими, що не доказуються).

Статичний елемент законної сили судового рішення в адміністративній справі зумовлює визначеність у встановлених судом правах та обов'язках осіб, які брали участь у справі, остаточність і незмінність владного веління, що міститься в судовому рішенні, стабільність у правовідносинах між сторонами.

Хоча судові рішення в адміністративній справі, відповідно до ч. 1 ст. 255 КАС України, із набранням законної сили стає обов'язковим для осіб, які беруть участь у справі, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню, однак утілення владного веління, що міститься в судовому рішенні в життя ускладнюється у випадку, якщо таке рішення інший суд може в будь-який момент змінити прямо (через механізм скасування рішення) або опосередковано (через ухвалення судового рішення за тотожним позовом, яке фактично заперечує ухвалене рішення) чи це може зро-

бити суд, який його ухвалив [17, с. 8–10]. Вимоги сторони, визнані судом, не можуть бути виконані саме через ці причини.

Проте набуття судовим рішенням властивостей неспростовності, незмінності й виключності допомагає втілити в життя той владний припис, що міститься в судовому рішенні через стабільність і визначеність правовідносин, установлених судовим рішенням. При цьому ця визначеність надалі є безсумнівною. Звичайно, зазначена визначеність має певні винятки, оскільки судове рішення може бути переглянуте шляхом касаційного оскарження, за нововиявленими обставинами, Верховним Судом України, його можуть оскаржити особи, які участі у справі не брали, і в деяких інших випадках. Без цих винятків із неспростовності й виключності буквально ототожнення рішення суду із законом «для конкретної справи» було б негативною тенденцією, зважаючи на можливість об'єктивної судової помилки (тобто помилки, що не залежить від суду), а також від інших причин (наприклад, це може бути виявлення обставин, які мали значення для ухвалення рішення, однак були невідомі суду) і, відповідно, неможливість її виправлення через скасування рішення суду та ухвалення нового.

Однак властивості, що забезпечують остаточність судового рішення в адміністративній справі, не можуть самі по собі зробити чинним державно-владний припис, що міститься в рішенні.

Силу примусового впливу надає рішенням інший елемент законної сили судового рішення – його обов'язковість (динамічний елемент) для осіб, котрі беруть участь у справі, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб (як це визначено в ч. 1 ст. 255 КАС України). Обов'язковість судового рішення в адміністративній справі, що набрало законної сили, виявляється в установленні для осіб, які брали участь у справі, прав і обов'язків, у необхідності виконання обов'язків, установлених судовим рішенням, у тому числі примусового виконання. Як правильно зазначає С.О. Якимчук в обов'язковості виражається незаперечність судової влади, тобто необхідність підкорятися вимогам судового рішення [21, с. 226].

Обов'язковість є властивістю рішення суду як правозастосовного акта, яка у взаємозв'язку з остаточністю становить законну силу, забезпечує виконання владного веління, що міститься в рішенні суду і стабільність якого забезпечена статичним елементом законної сили.

При цьому до правових наслідків набрання судовим рішенням законної сили варто включити права й обов'язки, що пов'язані зі спірним правовідношенням, щодо якого ухвалено судове рішення (обов'язок виплатити заборгованість із заробітної плати у відносинах публічної служби, заборгованість із пенсійних або соціальних виплат, кошти, які сплачені у зв'язку із виданням незаконного акта, що був скасований судовим рішенням тощо), а також ті права й обов'язки, що пов'язані із самим розглядом адміністративної справи в місце-

вому адміністративному суді (процесуальні права осіб, які беруть участь у справі, у тому числі на оскарження судового рішення, подання клопотань, обов'язки, що випливають із забезпечення доказів або позову тощо).

У першому випадку судове рішення є обов'язковим як акт правосуддя, а в другому – як процесуальний документ. В обох випадках судове рішення буде обов'язковим для учасників процесу й адміністративного суду, однак безпосередній вплив на спірні публічно-правові відносини між позивачем і суб'єктом владних повноважень матиме саме обов'язковість судового рішення як акта правосуддя, як акта, яким вирішено публічно-правовий спір між сторонами.

Обов'язковість судового рішення як акта правосуддя у випадку, якщо воно буде остаточним, буде забезпечена так само, як забезпечена обов'язковість нормативно-правового акта, а саме: шляхом забезпечення стабільності в урегульованому судом правовідношенні та неможливості його ігнорування (у разі із судовим рішенням – ігнорування шляхом подання нового позову й отримання іншого судового рішення за цим самим позовом, у разі із нормативно-правовим актом – ігнорування через учинення дій усупереч нормі права).

Судове рішення як процесуальний документ впливає лише на процесуальні правовідносини, тобто правовідносини, що виникають під час розгляду справи в суді, діють лише під час судового розгляду й припиняються із його закінченням. Через це як такого зв'язку із *res iudicata* така обов'язковість не матиме, оскільки *res iudicata* впливає із факту судового розгляду, тобто розгляду, який уже завершений, а не такого, що ще триває, коли йдеться про обов'язковість судового рішення як процесуального документа.

Висновки. На основі дослідження доходимо таких висновків:

1. Законна сила судової постанови в адміністративній справі – це її особлива якість, що характеризує її як акт правосуддя й забезпечує реалізацію вираженого в ній владного веління адміністративного суду та визначеність у встановлених постановою правовідносинах.

Зміст законної сили судової постанови в адміністративних справах становлять її статичний (остаточність) і динамічний (обов'язковість) елементи.

Правовим наслідком набрання судовою постановою в адміністративних справах законної сили є визначеність у встановлених судом правах, обов'язках сторін і відповідних правовідносинах, а також здатність до реалізації владного припису, установленого відповідною постановою суду.

2. Остаточність судової постанови в адміністративній справі виникає у зв'язку із набранням нею законної сили й означає стійкість владного веління, яке міститься в постанові, неможливість її зміни або скасування через апеляційне оскарження або перегляд судом, що її ухвалив, чи висунення позову, тотожного із тим, щодо якого було ухвалено постанову. Права й обов'язки, установлені судом у постанові, що набрала законної сили, а також відповідні правовідносини між сторонами

стають остаточно визначеними. Ні сторони, ні сам суд не мають права змінити судову постанову, що набрала законної сили, і не можуть ігнорувати владний припис, установлений цією постановою.

3. **Обов'язковість судової постанови в адміністративній справі** виявляється в установленні для осіб, які брали участь у справі, прав та обов'язків, у необхідності виконання обов'язків, установлених судовою постановою, у тому числі примусового виконання. **Обов'язковість судового рішення, що виявляється у змінах у процесуальних правах та обов'язках таких осіб, не входить у динамічний елемент законної сили судового рішення.**

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильовский Е.В. Учебник гражданского процесса / Е.В. Васильовский. – Краснодар : Куб. ГУ, 2003. – 528 с.
2. Гольмстен А.Х. Учебник русского гражданского судопроизводства / А.Х. Гольмстен. – СПб. : Типография М.М. Меркушева, 1913. – 411 с.
3. Гурвич М.А. Судебноерешение: Теоретические проблемы / М.А. Гурвич. – М. : Юридическая литература, 1976. – 176 с.
4. Нефедьев Е.А. Учебник русского гражданского судопроизводства / Е.А. Нефедьев. – Краснодар : Советская Кубань, 2005. – 480 с.
5. Шевчук С.В. Рішення Верховного Суду України як джерело права (деякі аспекти дії прецедентного права в Україні) / С.В. Шевчук // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 6. – С. 16–19.
6. Авдюков М.Г. Судебное решение / М.Г. Авдюков. – М. : Госюриздат, 1959. – 192 с.
7. Гурвич М.А. Решение советского суда в исковом производстве / М.А. Гурвич // Избранные труды. – Краснодар : Советская Кубань, 2006. – С. 319–445.
8. Кравчук В.М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В.М. Кравчук, О.І. Угриновська. – К. : Істина, 2006. – 944 с.
9. Гусаров К.В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках : [монографія] / К.В. Гусаров. – Х. : Право, 2010. – 352 с.
10. Цивільний процесуальний кодекс України : [науково-практичний коментар] / [С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов, В.І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : Атіка, 2010. – 896 с.
11. Хотинська О.З. **Обов'язковість судових рішень як конститутційна засада судочинства : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура»** / О.З. Хотинська. – К., 2006. – 20 с.
12. Андронов І.В. Рішення суду першої інстанції у цивільному процесі України : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І.В. Андронов. – Одеса, 2008. – 19 с.
13. Загайнова С.К. Законная сила судебного акта и res judicata: сравнительный анализ / С.К. Загайнова // Юридическая наука и образование. – 2009. – Вып. 2. – С. 146–160.
14. Князев А.А. Законная сила судебного решения : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 / А.А. Князев. – М., 2004. – 192 с.
15. Фурса С.Я. Цивільний процесуальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / [С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Шербак] ; за заг. ред. С.Я. Фурси. – К. : Видавель Фурса С.Я. ; КНТ, 2007. – 916 с.
16. Цивільне процесуальне право України : [навчальний посібник] / [І.О. Безлюдько, С.С. Бичкова, В.І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С.С. Бичкової. – К. : Атіка, 2006. – 384 с.
17. Масленникова Н.И. Законная сила судебного решения в советском гражданском процессуальном праве : автореферат дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс» / Н.И. Масленникова. – Свердловск, 1975. – 18 с.
18. Тимченко Г.П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г.П. Тимченко. – Х., 2002. – 20 с.
19. Гражданский процесс : [учебник для вузов] / под ред. К.И. Комиссарова, Ю.К. Осипова. – М. : А.С.К., 1996. – 462 с.
20. Клинова Е.В. Проявление законной силы судебного решения : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 / Е.В. Клинова. – М., 2004. – 196 с.
21. Якимчук С.А. Законна сила і здійсненність судового рішення / С.А. Якимчук // Проблеми законності : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків, 2013. – Вип. 121. – С. 225–231.